

STJEPAN VUKUŠIĆ

NOVAKOVA I BARČEVA SLIKA PODGORJA

Stjepan Vukušić
Pula

UDK: 886.2.09:929 V. Novak
A. Barac
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 1988-01-20

U ovom eseju naglašava se zasluga Vjenceslava Novaka što je prvi uveo u svijet književnosti Podgorce i Podgorje. Istodobno se ističe jednostranost slike što su je o tom dijelu Hrvatskog primorja ostavali Novak i književni povjesničar Barac.

Sad-nà će se navršiti sto godina otkako su, zahvaljujući Vjenceslavu Novaku, u hrvatsku književnu svijest ušli Podgorci i Podgorje. Dotad ih nije bilo u našem duhovnom obzorju. Bez dvojbe, to je prvorazredna zasluga pisca Novaka jer se time proširio hrvatski književni zemljopis, obogatila književna tematika i socijalna stratifikacija likova.

Fiškalova ispovijed tiskana je 1886, roman Pavao Šegota 1888, a Podgorske pripovijetke 1889. Ostala su djela s podgorskom tematikom objavljena nešto kasnije.

Novakova je zasluga to veća kad se uzme da je Podgorje, s obzirom na svoje tlo i klimu, već svemirski gotovo predodređeno da u svom najvećem dijelu bude pusta zemlja, da se od eonskih bura na tom kršu ne ukorijeni gotovo ništa što bi budućnosti vrijednosno govorilo o čovjekovim mukama. Sva se ljudska snaga tu vječno iscrpljivala u borbi za goli opstanak. Dosta je pogledati kartu glagoljskih spomenika, pa i suvremene ucrtanosti u koordinate vrijednosti, da se s rezignacijom utvrdi kako je pred nama golema bjelina, zanemarena u svim računima i razvojnim prognozama osim u onoj o olujnim i orkanskim burama.

---

1. Rogić, Pavle: *Naseljenost velebitske primorske padine kroz historiju*, *Senjski zbornik 1*, Senj 1965, str. 42.

Valjda se stoga Podgorju i prilazilo s gledišta egzotike, kao rudniku folkloru, rariteta, neobičnosti. Tako u znanosti, putopisnoj faktografiji i književnosti. Podgorje i Podgorci na taj način postajahu gotovo bizarnim predmetom, a ne mjestom gdje su samo svijet i život kao svagdje drugdje.

Takvu odnosu nije izbjegao ni Vjenceslav Novak, prvi pisac Podgorja. Ovdje se neće govoriti o Novakovom umijeću pripovijedanja, još manje o umjetnosti riječi, već o onome što je Novak vidio u Podgorju. On je po toj krajini i putovao, i boravio u njoj, i za nju se živo zanimao, ali ju je najviše gledao iz barke. No ipak je dosta toga vidio. Vidio je krš i šturo raslinje, jadne kućarice i bijedu u njima; upoznao Mršiče, Štokiče i Balene...; osjetio sućut prema siromašnom čovjeku, ljubav Podgorca prema Podgorju i mnogo toga još. A nadasve, Novak je tamo vidio stvarne ili lažne bogalje i mnoštvo prosjaka. Pa ipak se to što je Novak vidio dosta brzo zaboravlja. I čega se zapravo, sabirajući Novakovo Podgorje, možeš sjetiti prije ponovnih iščekivanja..? Neki ljudski glas poput jauka u divljoj noćnoj drazi, biblijski starac na trošnoj postelji i vidik mora sa senjske rudine: u živim očima mladog i tragičnog Pavla Šegote. I to je možda, sve. No i to je mnogo.

Međutim, mimo veće izražajne moći tog dijela Novakova opusa, za hrvatsku je književnost svijest ostala Barčeva stilizirana slika Novakova Podgorja kao svijeta prosjačije i kao zatvorenog etnosa na nekom drugom kontinentu.

Doduše, Novak i Barac govore i o poštenju i svojevrsnoj nedužnosti Podgorca, o njegovu naporu da se poštenim radom otme zlom usudu, ali to su tek sitni detalji na onoj bitnoj slici.

Što, međutim, Novak i Barac nisu vidjeli kad je riječ o Podgorcima i Podgorju?

Sa znanstvenog gledišta bilo bi metodološki pogrešno bilo što određivati po onome što ono nije kad se to niječno određivanje ne bi omeđilo na one zahtjeve dotičnom predmetu koji su u našoj svijesti već dozreli. U to će se obzorje moći uklopiti djelomično niječno određivanje isječka Novakova opusa koji se odnosi na Podgorje. U tom dijelu, kako rekospo, Podgorci i Podgorje prvi put ulaze u književni vidik, ali u tom vidiku nije u pravoj mjeri nazočan ni podgorski etnos, ni topos, ni logos. Ostalo je to drugom vremenu. Novak je Podgorje sagledao izvana, sagledao ga je s barke, ponešto i iz njegovih primorskih lučica. Možda se katkad i dalje uputio, ali nije nikada daleko stizao... Zato je Novakovo podgorje i moglo iskočiti onako jednostrano kao kakva domaća egzotika, sve u znaku kljastih jadnika što obijaju tuđe pragove. Ta se slika apsolutizirala u Barčevoj stilizaciji te je takvu naše srednjoškolske pameti ponavljaju već brojna desetljeća...

Daleko smo od svakog obranaštva, od l'esprit de clochet-nazora, od kampanilizma što sa svog zvonika sve vidi u divnim bojama: doista, ni Novak ni Barac nisu baš izmislili glogovce i obijanje tuđih pragova, ali oni su to stanje apsolutizirali a mnogo bitnoga nisu vidjeli. Nisu pravo iznutra vidjeli onaj jedinstveni topos – najsuroviju hrvatsku planinu, gdje je divno boraviti, ali strašno živjeti u uvjetima bijede; nisu iznutra spoznali jedan izuzetan etnos, taj dinarski svijet, sav u znaku biblijsko-deseteračnog obzorja, ali i životne energije da se održi na surovu tlu; nisu pravo shvatili taj živi logos – unutarnju mjeru zapadnoštokavskog govora, te stvarne osnovice našega književnog jezika i rudnika vjekovnog iskustva. Sve je to doduše dano u nekoj blijedoj naznaci, pa se brzo i zaboravlja. Tako je onda ostalo ono Barčevo stilizirano gledište na osnovi nekih prolaznijih oznaka.

Što se tiče samog toposa, Nazor bijaše sretnije ruke. On je u Medvjedu Brundu otkrio unutarnje vrijeme krajine:

Na strmini mrtav leži Brundo stari,
Pusto je i sparno, čutiš sunčev žar;
Sa dalekih gora lete lešinari,
A gavrana jato grakće kvar-kvar-kvar...

Ali, Novakovo i Barčevo slici Podgorja, osim značajki što ih je podgorski svijet donio u svojim selidbama iz Dalmacije i Hercegovine, uglavnom nedostaje onoga što kao značajka tog svijeta najviše stoji: višestoljetno rvanje sa surovom prirodom – gigantski napori i slatki trenuci življenja...

I kakav je početak tih podgorskih stoljeća? Kakvu je zemlju Podgorac našao stigavši u Podvelebiće?

Tu ga je čekala, kako se dade zaključiti i po zapisu mletačkog sindika G.B. Giustiniana »la montagna della Murlachia disabitata per un spazio di cento miglia, cioè da Segna fin ad Obbrovazzo«. ¹⁾ Tu gdje su turski ratovi ostavili katastrofalnu pustoš, gdje se roče orkanske bure i gdje kamen puca od studeni, a ljeti se užari bezvodna planina kao vapnjara – trebalo je ukorijeniti goli život, a došlo se i na takvo tlo u dugoj selidbi, uz usputne ratove s Turcima – osvajanje Karlobaga, Konjskog i Rizvanuše... A sad treba dizati kućerke i torove, stvarati Krče, Paleže i Sičine, zidati i ravnati putove koje su zatrpale stoljetne bujice... Sjeći, sjeći i sjeći: divolozе, kupine i nepregledne šikare... Rvati se sa svemirski jakim burama... Tako je ovaj hrvatski bunjevački svijet za naše prilike gotovo besprimjernom upornošću podigao zaselke, urezao njivice i putove te govorom i pjesmom vratio život jednoj pustoj zemlji...

I što ga je čekalo poslije svih napora? Biti na vječnom raspolaganju kao ratnika za tuđe račune. Biti golim građivom od kojeg drugi podižu svoje silno carstvo...

A Novak i Barac u smislu otkrivanja domaće egzotike – u toj nadljudskoj borbi za opstanak vidješe uglavnom glogovce i lažne bogalje s izvnutim šeširima... Ta je slika ishod nepotpuna prvog viđenja, površinskog kopa u rudniku što krije brojne dublje naslage. Danas kad više nema starog Podgorja, trebalo je i ovo kazati radi onih u kojih neće biti neposredna sjećanja na čemeran život posljednjih nomada što su znali održati život čovjeka tamo gdje je teško živjeti i vucima...

Na kraju ipak recimo kako ostaje i ostat će ono što u pisca jest: Novak je prvi oertao velebitsku krajinu, unio u književnost pitanja tog dijela svijeta, unio imena, prezimena, sugerirao značaje i govor... Novak je time proširio osnovicu viđenja naših nadljudskih borbi, našeg života i smrti, učinivši za čovjeka prisutnim jedan dotad nepoznati svijet... Da ništa drugo nije stvorio, imao bi po tome stalno mjesto u našem književnom prostoru.

ZUSAMMENFASSUNG

In diesem Essay wird das Verdienst von Vjenceslav Novak betont, weil er als erster in die Welt der Literatur die Gegend Podgorje und ihre Einwohner eingeführt hat. Gleichzeitig wird die Einseitigkeit desjenigen Bildes hervorgehoben, das Novak und der Literaturhistoriker Barac über diesen Teil des Croatischen Küstenlandes hinterlassen haben.

Sl. 32. — Zgrada stare pučke škole u Sv. Jurju, snimak iz vremena oko 1965.

Sl. 33. — Pogled na Jablanac, slikovito podgorsko mjesto, oko 1910.

